

Πρόλογος

Εάν θέσουμε ως κριτήριο επιτυχίας μιας κυβέρνησης την επίτευξη των προεκλογικών της δεσμεύσεων, τότε οι κυβερνήσεις του 2015 είναι αναμφίβολα οι πιο αποτυχημένες της Μεταπολίτευσης και αποτελούν δύο από τις πιο αποτυχημένες των τελευταίων εκατό χρόνων¹. Τι είναι εκείνο που τις ώθησε στην εξουσία, γιατί απέτυχαν τόσο έντονα και γιατί, μάλιστα, ήταν εύλογο, ότι θα αποτύχουν;

Μπορούμε να αναζητήσουμε τα αίτια αυτής της εξέλιξης στην κοινωνιολογία ή την ψυχολογία: να εξετάσουμε, δηλαδή, τα κοινωνικά ή ψυχολογικά χαρακτηριστικά προσώπων και ομάδων που κατέλαβαν την εξουσία, σε συνδυασμό με τα αντίστοιχα εκείνων που τα έφεραν στην εξουσία. Αυτή η προσέγγιση, ωστόσο, στέκεται στο επί μέρους, φωτίζει ορισμένες μόνο από τις πτυχές του ζητήματος. Αντίθετα, την αληθινή αιτία μπορεί να την εντοπίσει μια περισσότερο φιλοσοφική θέαση: η αποτυχία της εγχώριας Αριστεράς οφείλεται πρωτίστως στην εγγενή της αδυναμία να κατανοήσει τον κόσμο. Εφ' όσον δεν μπορεί να κατανοήσει τον κόσμο, δεν μπορεί και να τον αλλάξει – τουλάχιστον όχι προς το καλύτερο. Πού οφείλεται αυτή η αδυναμία κατανόησης του κόσμου;

Η ρίζα του κακού είναι η τυφλή πίστη στην εσφαλμένη ανάγνωση μίας προβληματικής θεωρίας. Η θεωρία είναι η μαρξική αντίληψη της Οικονομίας, της Ιστορίας και της Επανάστασης. Η εσφαλμένη ανάγνωση είναι αυτή του δογματικού μαρξισμού, που επηρέασε καταλυτικά τα πρώην-νέο-μετά σταλινικά κόμματα και τους ιδεολογικούς υπαλλήλους τους². Πώς έφτασε να γίνει ο ανορθολογισμός μέρος της κυρίαρχης μεταπολιτευτικής

1. Με την ενδεχόμενη εξαίρεση αυτών του 1920-21, 1935 και 1965.

2. Παράφραση της διατύπωσης του Κορνήλιου Καστοριάδη, *σταλινικών, νεοσταλινικών, πρώην σταλινικών και νέο-σταλινικών*, «Από την ξύλινη στην καουτσουκένια γλώσσα», στο *idem, Η γαλλική κοινωνία*, Ύψιλον, Αθήνα, 1986, σ. 217.

ιδεολογίας; Έγινε μέσα από την εργαλειοποίηση του λόγου της ιδεολογικά κυρίαρχης Αριστεράς.

Ήταν τόσο ισχυρή η πίστη των εμπλεκομένων στην ορθότητα των σκοπών που διατείνονταν ότι υπηρετούσαν, ώστε να καταφύγουν σε παντελώς ανορθολογικές θέσεις προκειμένου να τους εξυπηρετήσουν. Απεναντίας, ήταν τόσο ανεπαρκείς οι κινήσεις των ιδεολογικών και πολιτικών τους αντιπάλων και τόσο, εν τέλει, επιτυχημένη η διάδοση αυτών των ανορθολογικών αντιλήψεων, που αυτές επικράτησαν στο ιδεολογικό, πολιτικό και κοινωνικό πεδίο.

Ειδικότερα, η ιδεολογική ηγεμονία της εγχώριας μαρξογενούς Αριστεράς εδράζεται σε δύο πυλώνες: ο πρώτος εξ αυτών είναι η δήθεν αντικειμενική, επιστημονική ανωτερότητα της θεωρίας την οποία ακολουθεί. Ο δεύτερος είναι το ηθικό προβάδισμα που διατηρεί επειδή υπερασπίζεται –ανιδιοτελώς, υποτίθεται– αυτήν την ορθή θεωρία.

Ο πρώτος πυλώνας είναι σαθρός: η θεωρία όχι απλώς δεν είναι ανώτερη, απεναντίας, όπως θα υποστηριχθεί στη συνέχεια, δεν είναι καν επιστημονική. συνιστά μια εσφαλμένη υπόθεση για τον κόσμο μας, βασισμένη σε μια σχετικά εύστοχη ανάλυση ενός διαφορετικού κόσμου. Οι αδυναμίες και οι κίνδυνοι που συνδέονται με αυτήν την εκδοχή του σοσιαλισμού, που εύλογα ονομάζεται εξουσιαστικός, θα αναδειχθούν στο πρώτο μέρος της ανά χειράς μελέτης.

Ο δεύτερος πυλώνας είναι επίσης σαθρός: αντίθετα με όσα ισχυρίζονται, οι υπερασπιστές της θεωρίας δεν υπεραμύνονται μιας αντίληψης αναγκαστικά ορθής, αλλά μιας αντίληψης τεκμηριωμένα εσφαλμένης. Η τυφλή πίστη τους στην ορθότητά της τους οδηγεί σε βαθιές αυταπάτες. Όπως θα υποστηριχθεί στη συνέχεια, προκειμένου να εδραιώσουν το πολιτικό τους συμφέρον, που αποτελεί έκφραση αυτών των αυταπατών, κατασκεύασαν ένα ευρύ πλαίσιο κοινωνικών σημασιών που τους εξυπηρετεί.

Αξιοποιώντας σταλινικές μεθόδους παραπλάνησης και εκφοβισμού, επενδύοντας στον διχασμό και προσφεύγοντας ανενδοίαστα στον ανορθολογισμό, βάφτισαν το ιδιοτελές τους πολιτικό συμφέρον «αντικειμενική πραγματικότητα». Αξιοποίησαν την παροιμιώδη ανεπάρκεια και ενοχικότητα των πολιτικών και ιδεολογικών τους αντιπάλων και με αυτόν τον τρόπο απέκτησαν την ιδεολογική ηγεμονία. Κεφαλαιοποιώντας την και εκμεταλλεόμενοι τη συγκυρία, κατέκτησαν εν τέλει την πολιτική εξουσία. Στηριζόμενοι σε αυτήν ακριβώς την ηγεμονία μπόρεσαν να ασκήσουν ανεμπόδιστα την εξουσία, παρ' ότι απέτυχαν να πραγματοποιήσουν ένα κλάσμα –έστω– των προεκλογικών τους δεσμεύσεων.

Παρά ταύτα, από τη μια μεριά η μελέτη των αρχών που διέπουν την αντίληψή τους για τον κόσμο, δηλαδή ο αθεράπευτος βολονταρισμός, η εργα-

λειακή χρήση του ανορθολογισμού, η συνειδητή παραπλάνηση –στοιχεία που θα αναδειχθούν κατά την ανάπτυξη του επιχειρήματος– και από την άλλη η έκθεση στην πραγματική άσκηση εξουσίας, αποκαλύπτουν κάτι διαφορετικό: η ανάλυση των θεωρητικών αρχών που κατευθύνουν τέτοια κόμματα εξηγεί το καταστροφικό πρώτο εξάμηνο του 2015, την ανατινακτική δυναμική που έλαβε το μεταναστευτικό πρόβλημα, την παροιμιώδη υποκρισία στην άσκηση πολιτικών που μέχρι χθες καταγγέλλονταν ως προδοτικές, τη διάβρωση των θεσμών της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας από ολοκληρωτικές, καθεστωτικές τάσεις. Η θεωρητική ανάλυση, σε συνδυασμό με την πρακτική εμπειρία της διακυβέρνησης, αναδεικνύουν ότι δεν υπάρχει ηθικό προβάδισμα της Αριστεράς.

Η ίδια η αντίληψη της ηθικής υπεροχής ενός πολιτικού χώρου είναι εξ ορισμού προβληματική. Οι πολιτικοί χώροι ακολουθούν αρχές και ιδέες που, τουλάχιστον στην αρχική τους μορφή, διαμορφώθηκαν από θεωρητικούς με αγαθό κίνητρο τη βελτίωση του κόσμου. Ο τρόπος που κάθε πολιτικός και κάθε κόμμα προσλαμβάνει τη θεωρία είναι υποκειμενικός και διαφορετικός. Κανένας πολιτικός χώρος δεν διαθέτει εκ προοιμίου ηθικό πλεονέκτημα έναντι των άλλων. Και μόνο η πίστη σε αυτήν την προειλημμένη ηθική υπεροχή αρκεί για να διολισθήσουμε προς τον ολοκληρωτισμό.

Το ηθικό προβάδισμα είναι μια ιδεολογική κατασκευή. Θεμελιώνεται στην ψευδή ιδέα της θεωρητικής υπεροχής, αλλά και σε πραγματικά γεγονότα, όπως είναι η συνεργασία της Δεξιάς και του Κέντρου με τον ένοπλο δωσιλογισμό κατά τη δεκαετία του '40. Γι' αυτό και πρώην-νέο-μετά σταλινικοί επανέρχονται με κάθε ευκαιρία στο λεξιλόγιο και στην προβολή αυτής της επίμαχης δεκαετίας. Το προβάδισμα, ωστόσο, δεν στηρίζεται σε μια αντικειμενική καταγραφή· αντίθετα, οικοδομείται πάνω στη συστηματική ιδεολογική παραπλάνηση και τρομοκρατία.

Κανένα ηθικό συμπέρασμα δεν συνάγεται με την αντιπαραβολή των γενικών όρων «Αριστερά», «Κέντρο» και «Δεξιά». Αν με αυτούς τους όρους εννοήσουμε τον σοσιαλισμό, τον φιλελευθερισμό και τον συντηρητισμό, ουδείς εξ αυτών είναι εγγενώς ανώτερος, δεν πλεονεκτεί *ηθικώς* έναντι των άλλων. Τα ζητήματα *πολιτικής* αποτίμησης των συστημάτων εμφανίζονται όταν αυτά έρθουν αντιμέτωπα με τη βάση της πραγματικότητας. Αυτής στην οποία προσέκρουσε η εγχώρια κομματική Αριστερά.

Όσα θετικά συνδέονται με τον όρο «Αριστερά» και τα επικαλούνται πρώην-νέο-μετά σταλινικοί αναφέρονται, ουσιαστικά, στη μη μαρξογενή Αριστερά. Αν όμως με τον όρο «Αριστερά» εννοήσουμε συγκεκριμένα την κομματική μαρξογενή Αριστερά, τότε το συμπέρασμα διαφέρει: επειδή η μαρξογενής Αριστερά δεν μπορεί να αναφέρεται σε κανενός είδους ηθικό

πλεονέκτημα. Αυτό που διαθέτει η ίδια, αλλά και τα πρώην-νέο-μετά σταλινικά κόμματα που την αποτελούν, είναι ενός είδους ηθικό μειονέκτημα. Ο χαρακτηρισμός τεκμηριώνεται από τη διαπίστωση ότι, προκειμένου να θεμελιώσει τον διχαστικό λόγο και τη δήθεν επιστημονικότητα των επαγγελιών της, καταφεύγει χωρίς ενδοιασμούς στη σκοπούμενη παραπλάνηση και την προπαγάνδα. Η παραπλάνηση και η προπαγάνδα αποκτούν θετικό πρόσημο στην αξιακή της κλίμακα με το σκεπτικό ότι ο εξ ορισμού αγαθός σκοπός αγιάζει κάθε μέσο.

Η ίδια αυτή πρακτική που ακολουθείται για την κατάκτηση της ιδεολογικής ηγεμονίας και την αναρρίχηση στην εξουσία αξιοποιείται στη συνέχεια έτσι ώστε να δικαιολογηθούν η παροιμιώδης ανακολουθία λόγων και έργων, η υποκρισία στην άσκηση εξουσίας και να αποκρυβούν οι δεινές συνέπειες που έφερε η άσκεπτη και άτοπη πολιτική τους.

Οι οπαδοί των θεωριών συνωμοσίας βεβαιώνουν πως ένας καλός τρόπος για να εντοπίσεις το κίνητρο πίσω από μία πράξη είναι να βρεις ποιος ωφελείται από αυτήν³. Η μέθοδος αυτή είναι ίσως ασφαλής για την αναζήτηση του ενόχου στα αστυνομικά μυθιστορήματα, αλλά δεν εφαρμόζεται παντού με την ίδια επιτυχία. Κάθε φορά που ασκείται κριτική στον Μαρξ είναι βέβαιο ότι, μεταξύ άλλων, επωφελούνται πλουτοκράτες, δολίως πτωχεύσαντες, καταπατητές. Κάθε φορά που επικροτούνται αναρχικές θέσεις είναι βέβαιο ότι, μεταξύ άλλων, επωφελούνται οπαδοί της βίας και της καταστροφής. Ωστόσο, το ερώτημα σε σχέση με το *ποιος πιθανώς ωφελείται* δεν απασχολεί την έρευνα της πολιτικής φιλοσοφίας.

Θα μπορούσε να υποθεθεί ότι μια προσπάθεια κριτικής του μαρξισμού και αναίρεσης της συναφούς ιδεολογικής ηγεμονίας αποσκοπεί με έναν τρόπο να στηρίξει διαφορετικές ιδεολογίες ή πολιτικές παρατάξεις. Τίποτα δεν θα ήταν πιο απομακρυσμένο από τις προθέσεις μου. Η πολιτική συνδέεται με τη στράτευση και την τακτική. Η πολιτική φιλοσοφία, όμως, δεν είναι *πολιτική*, είναι *φιλοσοφία*.

Η φιλοσοφία δεν αναζητεί την εξυπηρέτηση προσώπων ή κοινωνικών ομάδων. Η φιλοσοφία αναζητεί την αλήθεια. Όχι μία βαρύγδουπη, απόλυτη αλήθεια, αλλά τη σχετική, έστω, αλήθεια, στο μέτρο που αυτή είναι προσεγγίσιμη και στον βαθμό που οι ικανότητες κάθε ερευνητή μπορούν να την πλησιάσουν. Η αναζήτηση της αλήθειας, όσο *μικρή* και *επί μέρους* κι αν είναι αυτή, αποτελεί αξία αφ' εαυτήν. Και αν ακόμη κάποιος εστιάζει στον σκοπό

3. Βλ. Pierre-André Taguieff, *Σύντομη πραγματεία περί συνωμοσιολογίας*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2016, σ. 16-24.

ή στις συνέπειες της αλήθειας και στο ποιος, εν τέλει, μπορεί να καρπωθεί οφέλη εξ αυτής, καλό είναι να θυμόμαστε ότι η αλήθεια ελευθερώνει τη σκέψη. Με αυτήν την έννοια, μακροπρόθεσμα, είναι προς όφελός μας να τη γνωρίσουμε. Κατανοώντας πληρέστερα τον κόσμο, μπορούμε να είμαστε πιο αποτελεσματικοί στην προσπάθεια βελτίωσής του.

Δεν υπάρχουν άλλα προβλήματα στην ελληνική κοινωνία; Μόνο το ζήτημα το οποίο πραγματεύεται το βιβλίο αποτελεί πρόβλημα; Ασφαλώς υπάρχουν και είναι πολλά. Άλλοι συγγραφείς θα τα ερευνήσουν σε άλλα βιβλία. Όμως, το ζήτημα που φωτίζει το συγκεκριμένο είναι, κατά την κρίση μου, σημαντικό επειδή αναδεικνύει την κινούμενη άμμο των αντιλήψεων που εξακολουθούν να διαμορφώνουν τις συνθήκες οργάνωσης της ελληνικής κοινωνίας.

Οι συνθήκες οργάνωσης της κοινωνίας είναι αυτές που αφ' ενός έφεραν την κρίση και αφ' ετέρου –δέκα χρόνια μετά– μας κρατούν ακόμη παγιδευμένους στη δίνη της. Για να απελευθερωθούμε από τις συνθήκες αυτές, οφείλουμε πρώτα απ' όλα να αλλάξουμε τις αντιλήψεις μας. Οι δεξιότητες που απαιτούνται από την κοινωνία και τους πολίτες στον σημερινό κόσμο δεν μπορούν να αναπτυχθούν σε ένα περιβάλλον όπου δεσπόζει ο ανορθολογισμός, η παραπλάνηση και ο διχαστικός λόγος. Υπ' αυτές τις συνθήκες, ο άνθρωπος χάνει την κρίση του· μετατρέπεται σε έρμαιο του παραλογισμού.

Καταλαβαίνουμε, λοιπόν, γιατί κρίνεται απαραίτητο να επισημανθούν οι αδυναμίες των υφισταμένων αντιλήψεων. Αυτό είναι το πρώτο αναγκαίο βήμα, η πρώτη αναγκαία προϋπόθεση για τη συνέχεια. Η επισήμανση του προβλήματος και η ερμηνεία των λόγων που οδήγησαν σε αυτό δεν οδηγούν αναγκαστικά στην επίλυσή του. Αποτελεί, εντούτοις, αναγκαία προϋπόθεση για να υπάρξει πιθανότητα και δυνατότητα επίλυσης. Αυτή η σκέψη με ώθησε στη συγγραφή του βιβλίου που κρατάτε στα χέρια σας.

Γ.Ν.Π.

Αθήνα, Ιανουάριος 2019